

ÂŞIK TARZI ŞİİR GELENEĞİ İLE DİVAN EDEBİYATI ŞİİR GELENEĞİNİN SÖZLÜ/YAZILI KÜLTÜR BAĞLAMINDA ETKİLEŞİMİ*

INTERACTION OF MINSTREL STYLE POETRY TRADITION WITH DIVAN LITERATURE
POETRY TRADITION IN THE CONTEXT OF ORAL/WRITTEN CULTURE

Mesut UĞURLU**

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>✉ Geliş: 04.10.2018</p> <p>✓ Kabul: 13.11.2018</p>	<p>İnsanlık tarihinde yazı ortaya çıkıncaya kadar insan hafızasından başka bir kayıt aracı ve imkânı bulunmamaktadır. Aktarım işlevini yürüten bellekten/hafızadan başka hiçbir kayıt aracı mevcut değildir. Dolayısıyla halk edebiyatının tür ve şekil özellikleri “sözlü kültür” ortamı içerisinde oluşmuştur. Sözlü kültür, ortaya çıkan zorunluluk ve ihtiyaç sebebiyle çeşitli aşamalarından geçerek yerini yazılı kültüre bırakmıştır. Yazının icadından sonra yazılı geleneğin etkisiyle sözlü kültürün etkisi tamamen ortadan kaybolmuş değildir. Her iki gelenek, uzun bir süre bir arada varlığını sürdürmüştür. Yazılı kültüre kadar sözlü kültür mahsulleri dilden dile aktararak muhafaza edilmiştir. Yazıyla artık bu mahsuller tamamen koruma altına alınmış olsa da, bu yazılı mahsullerin sözlü kültür vasıtasıyla dilden dile taşınmış ve sonrasında yazılı olarak kayıt altına alınmış olabileceği durumu söz konusudur. Âşıklara ait kaydedilmiş bazı şiirler bir müddet sözlü kültürde yolculuk yaparak sonrasında yazılı kültürde muhafaza altına alınmıştır. Âşık tarzı edebiyat geleneği ve divan edebiyatı şiir geleneği mensupları uzun süre Osmanlı coğrafyasında mahsuller vermişlerdir. Bu süreçte kimi divan şairleri âşık tarzı geleneğe hakim olan heceli şiir sahasına girmiş, bazı âşıklar da divan şairlerinin kaleme aldıkları aruzlu şiirler icra etmişlerdir. Çalışmada Türk Edebiyatının iki önemli geleneği olan Âşık Tarzı Şiir Geleneği ile Divan Edebiyatı Şiir Geleneğinin uzun süre birlikte varlığını sürdürmesi, sözlü/yazılı kültür bağlamında incelenmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan aruzlu şiir meseleleri tespit edilmeye çalışılmıştır.</p>
<p>Anahtar Kelimeler:</p> <p><i>Âşık Tarzı Şiir Geleneği,</i></p> <p><i>Divan Edebiyatı Şiir</i></p> <p><i>Geleneği, Sözlü Kültür,</i></p> <p><i>Yazılı Kültür,</i></p> <p><i>Aruz Vezni.</i></p>	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>✉ Received: 10.04.2018</p> <p>✓ Accepted: 11.13.2018</p>	<p>In the history of mankind, there was no other recording tools and opportunities other than human memory until the writing comes into being. There was no recording tools other than the mind/memory which executes the transfer function. Therefore, the type and shape characteristics of folk literature were formed in “oral culture” environment. Due to the necessity and requirement, oral culture has gone through various stages and replaced by written culture. After the invention of the writing, the influence of oral culture has not completely disappeared with the influence of written tradition. Both traditions have coexisted for a long time. Until the written culture, verbal culture works were preserved by transferring poets from language to language. Although these works are now completely protected, there are cases where the written works have been transferred from language to language through oral culture and subsequently registered in writing. Some of the poems recorded by minstrels had travelled in oral culture for a while and then they were kept in written culture. Minstrel Style Poetry Tradition and Divan Literature Poetry Tradition have given works in the Ottoman geography for a long time. In this process some divan poets entered in the field of syllabic poetry which was dominated by minstrel style, some minstrels performed poems with aruz prosody written by divan poets. In this study, Minstrel Style Poetry Tradition and Divan Literature Poetry Tradition, two important traditions of Turkish Literature, have been studied in the context of oral/written culture. In this context, prosodic poems issues have been tried to be determined.</p>
<p>Keywords:</p> <p><i>Minstrel Style Poetry</i></p> <p><i>Tradition,</i></p> <p><i>Divan Literature Poetry</i></p> <p><i>Tradition,</i></p> <p><i>Oral Culture,</i></p> <p><i>Written Culture,</i></p> <p><i>Prosodic Poems.</i></p>	

* Bu makale Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda savunulan “Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzlu Şiirler Üzerine Bir Araştırma” adlı doktora tezinin bir kısmından üretilmiştir.

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye. E-mail: bumeya@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1234-1019>

Extended Abstract

Minstrel Style Poetry Tradition and Divan Literature Poetry Tradition have enriched Turkish literature. In the last half of the 16th century, especially after Gevherî and Âşık Ömer, the elements of folk literature within the Turkish literature gradually weakened and the divan literature output increased. Some minstrels who grew up in the geography of the Ottoman Empire, didn't want to fall behind of the divan poets so that began to use the verse forms of the divan literature such as gazel, murabba, müseddes, müstezad. These minstrels, began to give more and more places to foreign words in their poems like divan poets. Thus, they tried to prove that they did not fall behind the divan poets. The structure of this Turkish literature lasted in the 19th century. In this process, the interactions of minstrels and divan literature representatives followed each other in the context of oral / written culture.

Until the written culture, verbal cultural outputs were preserved by transferring poets from language to language. Although these outputs are now fully protected, it should be noted that these written outputs have been transferred from language to language through oral culture and subsequently recorded in writing. Some of the poems written in the cönks (long-opened, leather-covered notebook including poems) and corpuses of minstrels were probably kept in the written culture after traveling for a while in oral culture.

Due to the necessity, oral culture has gone through various stages and replaced by written culture. After the invention of the writing, the influence of oral culture has not completely disappeared with the influence of written tradition. Both traditions have coexisted for a long time. Minstrels and poets of divan literature were also influenced by this structure. As a result of this interaction, while some of the minstrels entered the field of the tradition of the divan poets, some of the divan poets entered the field of the tradition of minstrel.

Some issues have emerged in the context of the oral/written culture related to the prosodic poems in both of the traditions of Minstrel and Divan Literature, which have existed for a long time together in the tradition of Turkish Literature. These issues identified in the context of our study are as follows:

1. Prosodic poem rules are the most important elements in determining if the poems are written with prosodic or not. According to the nature/quantity of the prosodic rules used in the poems, the researchers declare that the poems are prosodic/syllable or not. In a poem examined, the number and frequency of prosodic rules are determined. And in this context, it is evaluated whether the poem is prosodic or not. All these evaluations should be taken into account whether or not the poetry is recorded in oral/written culture. It should be taken into consideration that some of the poems which are recorded in written culture and after then recorded in written culture may be subject to some changes (such as spelling mistakes). This situation may affect the quality/quantity of the prosodic rules of revised poems. Researchers revising these poems should be evaluated in this context.

2. It is less likely to make mistakes when compared to the poems of divan literature poets with minstrels. The reason for this is the type and number of the prosodic poem species used in the minstrel's poems are less than those used in the divan literature. One of the reasons for this situation is the memorial superiority of the written cultural tradition compared to the oral culture tradition.

3. It can cause some mistakes during the recording or transcription process of the poems. This situation leads to different assessments among researchers. One of the factors causing this situation is that it takes a while in the tradition of oral culture and then poems which are recorded with writing are exposed both spelling and spelling mistakes.

Transition between oral and written culture should be taken into account as a contextual element in the emergence of some issues related to the poetic poetry of minstrels which are conserved in a written culture after being performed in front of the community and traveled in oral culture for a while.

Giriş

İnsanoğlu geçmişten günümüze çeşitli yöntemlerle birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. İletişim yöntemi olarak özellikle vücudun duyu organlarını yani el, ayak, göz, yüz, ağız ve dillerini kullanmışlardır. Sözü dışında el kol hareketleri ve yüz mimikleriyle etkin bir iletişim yöntemi geliştirmişlerdir. İnsanoğlu için bir müddet sonra sözlü iletişim yetersiz kalmaya başlamıştır. Sözlü kültürün hâkim olduğu, henüz yazının icat edilmediği ilkel bilgi toplayıcılığının yaşandığı dönemlerde ortaya çıkan ve hiç eskimeyen mesele “yarın meselesi”

olmuştur. Temel ihtiyacı olan besin malzemelerini bulduğu dönemde tüketen ve karnını doyurabilen insanoğlu, “Yarın ne olacak?” sorusuna yanıt aramaya başlamıştır.

Kimi zaman karınlarını doyurmakta zorluk çeken eski dönem insanları, bazen çok miktarda besin malzemelerine sahip olabilmişlerdir. Bu durum başka arayışlara sebep olmuştur çünkü ihtiyaçlarından fazla olanı muhafaza edememiş ve saklayamamışlardır. Saklayamadıkları besin malzemelerinin kurtlandığını veya çürüdüğünü gördüklerinde ve bu bozulmuş yiyecekleri yediklerinde hastalandıklarını veya öldüklerini fark ettiklerinde, bu ellerindeki gıdaları nasıl saklayabileceklerini ve muhafaza edebileceklerini ve böylelikle ihtiyaç duyduklarında nasıl kullanabileceklerini sorgulamaya başlamışlardır. Sorgulamaları neticesinde tuzlanarak veya kurutularak muhafaza ettikleri hayvan etlerinin bozulmadığını, bir süre sonra tekrar yenilebilir olduğunu keşfetmişlerdir. Böylelikle tuza basmak veya kurutmak, pastırma yapmak suretiyle yarın da kullanılabilir teknikler bulmuşlardır. Aynı şekilde bilginin de yarınlara saklayabilmenin yolunu, tecrübenin de yarınlara aktarabilmenin yolunu aramışlardır. Zehirli mantar ile yenilebilir mantar arasındaki farkı acı tecrübelerle keşfettiklerinde bu bilgileri kendilerinden sonrakilere de aktarabilmenin arayışı içerisine girmişlerdir. Bir insandan diğer insana bir kuşaktan diğer kuşağa bilgi aktarılamadığında ortaya çıkan olumsuzluklardan rahatsız olmuşlar ve bu soruna çözüm arama gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu ihtiyaçların yol açtığı arayışlar, yazının icadına kadar sürmüştür.

Yazının icadından sonra yazılı geleneğin etkisiyle sözlü kültürün etkisini tamamen yitirmiş değildir. Bu iki gelenek de bir arada varlığını sürdürmüştür. Yazılı toplumlarda iletişim bir süre daha ağızdan ağıza gerçekleşmiştir. Bu durum 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Türk Edebiyatının önemli iki akımı olan Âşık Tarzı Şiir Geleneği ile Divan Edebiyatı temsilcileri bu bağlamda mahsuller üretmeye, birbirilerine karşı üstün gelmeye ve varlıklarını muhafaza etme mücadelesi vermişlerdir.

Ozan-baksı ve tekke-tasavvuf edebiyatı geleneklerinin âşık tarzı şiir geleneğinin öncülleri olarak heceli mahsuller verdiği süreç içerisinde divan edebiyatı geleneğinin arzulu mahsulleri, Türk edebiyatını birlikte zenginleştirmişlerdir. 16. yüzyılın son yarısında, özellikle Gevherî ve Âşık Ömer’den sonra, Türk edebiyatının içerisindeki halk edebiyatı unsurları giderek zayıflamış ve divan edebiyatı mahsullerinde artış görülmüştür. Osmanlı Devleti coğrafyasında yetişen bazı âşıklar, divan şairlerinden geri kalmamak için, aruz vezni ve gazel, murabba, müseddes, müstezad gibi bazı divan edebiyatı nazım şekillerini kullanmaya başlamışlardır. Bu âşıklar, şiirlerinde yabancı terkip ve kelimelere, divan edebiyatına mahsus mefhumlara manzumelerinde giderek daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Böylelikle divan şairlerinden geri kalmadıklarını ispatlamaya çalışmışlardır. Türk edebiyatının bu yapısı 19. Yüzyıla kadar sürmüştür.

Bu süreçte âşık tarzı ve divan edebiyatı temsilcilerinin birbirileri ile etkileşimleri iki önemli bağlamda sürmüştür. Birincisi sözlü/yazılı kültür geçiş süreci, diğeri de Osmanlı Devletinin patrimonial yapısıdır.

Sözlü kültür, ortaya çıkan zorunluluk ve ihtiyaç sebebiyle çeşitli aşamalardan geçerek yerini yazılı kültüre bırakmıştır. Yazının icadından sonra yazılı geleneğin etkisiyle sözlü kültürün etkisi tamamen ortadan kaybolmuş değildir. Her iki gelenek, uzun bir süre bir arada varlığını sürdürmüştür.

Yazılı kültüre kadar sözlü kültür mahsulleri dilden dile aktararak muhafaza edilmiştir. Yazıyla artık bu mahsuller tamamen koruma altına alınmış olsa da, bu yazılı mahsullerin sözlü kültür vasıtasıyla dilden dile taşınmış ve sonrasında yazılı olarak kayıt altına alınmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Âşıklara ait cönklerde ve mecmualarda yer alan yazılı olarak kaydedilmiş bazı şiirler muhtemelen bir müddet sözlü kültürde yolculuk yaparak sonrasında yazılı kültürde muhafaza altına alınmıştır.

Çalışmada her iki edebî kültürün birbirlerinden etkileşimi ile ilgili olarak sözlü/yazılı kültür bağlamında geçirdikleri süreç analiz edilmeye çalışılmıştır.

Sözlü/Yazılı Kültür Bağlamında Âşık Tarzı Şiir Geleneği İle Divan Edebiyatı Şiir Geleneğinin Etkileşimi

MÖ 3500 yılında Mezopotamya’da yoğun bir ticaret hayatına sahip olan Sümerlerin ticarete kullandıkları verileri ve bilgileri muhafaza edecek bir depo arayışları neticesinde ortaya çıkan yazı, Tanrı’nın mallarını korumak için de gerekli bir tekniktir. Harfler yardımıyla işaretlere bağlanan yazı ile duygu, düşünce ve sözlerin aktarımı sağlanmıştır. Böylelikle gerektiğinde kayıt altına alınan sözler tekrar edilebilecektir. Yazı ortaya çıkıncaya kadar insanlık tarihinde insan hafızasından başka bir kayıt aracı ve imkânı bulunmamaktadır. Aktarım işlevini yürüten bellekten/hafızadan başka hiçbir kayıt aracı mevcut değildir. Dolayısıyla da halk edebiyatının tür ve şekil özellikleri Ong’un ifadesine göre “birincil sözlü kültür” ortamı içerisinde oluşmuştur. Birinci sözlü kültür ortamına göre oluşan kalıp ifadeler, tekrarlar, daima şîlr şeklinde söylenmiştir. Çünkü şîlr, sözlü kültür ortamında bir teknik olarak, muhafaza/konserve tekniği olarak işlev görmektedir. Heceli olsun veya aruzlu olsun tüm şîlr türleri de, duyguyu ve düşünceyi tuzlama gibi, tütsüleme gibi, bastırma/pastırma yapma gibi, kavurma gibi konserve etme yöntemleridir (Çobanoğlu 2017).

Sözlü kültür ortamında sadece hafıza vardır. Bu sebeple kalıcı olması, hatırlanması gerektiği düşünülen sözlerin hafızada kolay kalmasının, kolaylıkla ezberlenebilir ve hatırlanabilir olmasının yöntemleri araştırılmıştır. Sözü kolay hatırlanabilir kilmanın en etkin formülü şiirlerin içerisinde kullanılan ritimle gerçekleşmiştir. Bunlar, halk edebiyatının temel özelliklerini oluşturur. Sözü şiirsel aktarımının hafızada kalıcılığı kısmen sağlanmış olsa da ritim/ezgi/müzik eşliğinde söylemenin gücü ve etkisi anlaşılmıştır (Çobanoğlu 2017).

Sözlü kültürde hafızanın geleceğe aktarılması için farklı yardımcı unsurlarla desteklenmiştir. Bu unsurlardan en önemlisi ezgidir. Ezgiyle birlikte fiziksel hareketleri içeren “beden dili”ni de ekleyebiliriz. Müzik, ritim ve ezgi kadar etkili olmasa da “beden dili” de belleğin aktarılmasında yardımcı unsurlar arasındadır. Avustralya’da ve bazı farklı ülkelerde, yerliler sözlü kültüre ezgiyi eklemişler ve bu ritimli sözleri icraları esnasında yaptıkları hareketlerle (örn. şarkı söylerken iplerle şekiller çizerek, *el kol hareketleri, danslar veya öne arkaya sallanma gibi bedensel hareketler yaparak*) desteklemişlerdir (Ong 2003: 81). Bunun yanı sıra ritüeller de sözü belleğe kaydetmeye yarayan ve bu işlevi haiz araçlardan biridir. Ritüeller bir topluluğa ait geçmişin, kültürel belleğin yeniden canlandırılması, anımsatılması, hatırlanmasıdır. Ritüellerde mevcut olan canlandırmalar söze ve bedensel hareketlere dayanır. Bedensel hareketler, söz ve imgeler vasıtasıyla oluşan ritüeller toplumsal belleği korur ve aktarılmasına araç vazifesi görür.

Aruz vezni de bir anlamda ezgidir. İçerisinde ritim barındırır. Hece vezninde hece sayıları ve duraklar sayesinde hatırlama kolaylaşır. Ancak aruzun “kendisi bir ritimdir” denilebilir. Çünkü her heceyi bir ses olarak (örneğin tokmak sesi gibi) ele alırsak, kısa ve uzun hecelere o ses değeri verildiğinde ritim ortaya çıkar. Uzun hecelere “tak” sesi kısa hecelere de “ta” sesi verildiğinde Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün kalibi ile yazılmış aruzlu şiirin tak-ta-tak-tak/tak-ta-tak-tak/tak-ta-tak-tak/tak-ta-tak şeklinde bir ritmi olduğu görülür. Bundan yola çıkarak aruzlu şiirlerin sözlü kültür içerisindeki diğer mahsullere nazaran daha hatırlanabilir ve değişime daha dirençli olduğu söylenebilir.

Dil ve müzik ritmiyle koşullanan ezber üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri Somalili diğeri de Japon halk âşıkları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Somalili halk âşıkları ile ilgili çalışmada âşıkların dilbilgisi öğrenircesine şiir ölçüsü öğrendikleri görülmüştür. Âşıklar ve Somali dilbilgisi uzmanları bu ölçünün kurallarını açıklayamazlar. Somali âşıkları, önce şiiri kelimesi kelimesine tek başlarına düzenlerler ve sonrasında ya kendi şiirlerini kendileri icra eder, ya da başka birine söylemesi için aktarırlar. *Bu da, kelimesi kelimesine sözlü ezbere kusursuz bir örnektir* (Ong 2014: 81).

İkinci çalışma, Japon âşıklar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ezginin sözlü kültürün aktarılmasında bir araç olarak kullanılmasını örneklendirir. Araştırmayı gerçekleştiren Rutledge (1981), bugün halen varlığını sürdüren Heike’nin Öyküsü sözlü anlatısının birkaç sesli bölümünün çalgısız, bazı bölümlerinin sadece çalgılı şekilde söylendiğini aktarır. Öykünün anlatı ve çalgılı bölümlerinin çıraklar tarafından küçük yaşta ustalarından ezberlediklerini ortaya koyar. Bu şekilde nesiliere aktarılan öykünün her ne kadar bazı bölümlerinin değişmiş olabildiği ortaya konulsa da sonuç olarak çok sıkı bir disiplinle yıllar yılı değişmeden aktarıldığını ortaya koyar (Ong 2014: 81).

Sözün hafızada daha kolay kalmasını sağlaması yönüyle keşfedilen ritim, şiirlerde yer almıştır. *Musikinin notası olduğu gibi şiirin de ritmi vardır* (Cançelik 2013: 21). Bu sebeple hem musikili, makamlı sözler hem de vurgulu, kendine has ritimli şiir sözleri, sözlü kültür döneminde sıkça kullanılır ve nesiliere aktarmanın yöntemi olarak kullanılmıştır. Türklerde de bu durum değişmemiştir. *Türklerin ilk edebî eserlerinde de dinî mahiyeti haiz musiki vardır* (2013: 22). Ozan-Baksı geleneğinin ortaya çıkışından itibaren bu gelenek içerisinde şiir ve musikin bir arada yer aldığını ve değişik dönemlerde farklı versiyonlarla geliştiği bilinmektedir. *İlk başlarda şiir, musiki ve raks beraber icra edilmiştir. Daha sonra raks bu iki unsurdan ayrılmış ama şiir ile musikin beraberliği asırlarca devam etmiştir. Yani ozan ve kopuzcu sonradan ayrılmıştır* (2013: 23). Osmanlı Devletinin kuruluşundan önce de musiki ve şiir bir arada gelişmeye devam etmiş ve Osmanlı Devletinin kuruluşundan sonra da âşık edebiyatı ve divan edebiyatı gelenekleri içerisinde varlığını sürdürmüştür.

Sözlü kültür döneminde sözün muhafaza edilebileceği tek yer, insan aklı ve hafızasıdır. Hafızasında muhafaza ettiği sözleri aktarma yolunda arayışlar içerisindeki insanoğlu, şiir şeklinde söyleme ritmik tekrarlar ve ahengin zihninde kalıcı olduğunu fark etmiştir. Çok eski devirden beri yeryüzündeki bütün edebi gelenekler şiir şeklinde ortaya çıkmıştır. Ong’a göre *bu nedenle askerler hep kahraman, prensesler hep güzel, çınarlar hep ulu çınar olur. Aslında askerlere, prenseslere veya çınarlara başka sıfatlar eklenmesine eklenir, ancak bunların da belirlenmiş olması gerekir: örneğin kabadayı asker, kederli prenses de söz dağarcığına*

girebilir. Sıfatlar için geçerli olan, başka kalıplar için de geçerlidir. Bir kalıpsal deyiş bir kez billurlaştı mı, en iyisi ona hiç dokunmamaktır (Ong 2014: 55).

Usta avcılardan avlanmasını öğrenmek, müritlik, dinleme, dinleneni tekrarlama, atasözlerine ve bunları yeniden tertiplemeye hâkim olma veya kalıplaşmış deyişlerle özgün deyişler oluşturma, ortak geçmişe tek vücut olarak bakıp katılma, bir tür çıraklık sayılır ve bunlar sözlü kültür içerisindeki öğrenim yöntemleridir (2014: 21). Bu bağlamda âşık tarzı geleneğin içerisinde mevcut en önemli unsurlardan biri olan çıraklığın bir sözlü kültür öğrenim yöntemi olarak yer aldığı görülmektedir.

Sözlü kültür, ortaya çıkan zorunluluk ve ihtiyaç sebebiyle çeşitli aşamalardan geçerek yerini yazılı kültüre bırakmıştır. Zamanla kullanılan diller birbirini etkilemiş, her biri kısmi veya geniş çaplı değişikliklere maruz kalmıştır. Bununla birlikte yazı sistemlerinde de değişiklikler meydana gelmiştir. Bazı yazı sistemleri ise diğer bir komşu dilinin yazı sistemini almış ve kendi diline uygun hale getirmiştir. Bu sebeple dillerin evrim geçirdiklerini söylemek mümkündür. Dil, onu kullananların bilinçli ve metodolojik müdahaleleriyle amaçları doğrultusunda, mesela kullanılan dile en uygun simgelerle yazı dilinin oluşturulması amacıyla veya tamamen bu amaçlardan ve müdahalelerden bağımsız olarak zamanla ve kendiliğinden değişime/gelişime uğrayabilir. Zamanla yazı sisteminin kasten, bilinçli olarak, bir amaç doğrultusunda veya kendiliğinden maruz kaldığı küçüklü büyüklü değişiklikler, bugün birbirilerinden tamamen farklı yazı sistemlerinin mevcudiyetine sebep olmuştur (Fischer 1999: 83). Böylelikle klasik antik çağdan beri uygulanan ve işlev gören sözlü kültür ürünleri bu çeşitli yazı sistemlerinin içerisinde varlığını sürdürmeye başlamıştır. *16. yüzyılın sonunda basılan hitabet (retorik) ders kitapları, bu sanatın geleneksel beş unsurundan (buluş, düzenleme, üslup, bellek ve sözlü aktarış) dördüncüsünü, yani belleği, yazıya uygulanamadığı için dışarıda bırakmıştır* (Ong 2014: 138).

Yazının okunması, o yazının “ses”e dönüştürülmesidir. Söz yazısız da olur ancak sözsüz yazı olmaz (Ong 2014: 20). Her sözlü dil yazılı değildir. Bugün dünyada konuşulan yüzlerce dilin yazı dili yoktur (Ong 2014: 19). Buna örnek olarak Siirt Arapçası verilebilir.

Yazılı metinlerin sesle bağlantı kurma gerekliliği neticesinde her ne kadar yazının daha fazla olanakları olsa da yazıyı seslendirilen söz yerini korumayı başarmıştır. Ong’un ifade ettiği gibi bir metni okumak, metni sese dönüştürmektir. İster yüksek sesle, ister sessiz, ister teker teker heceleyerek ya da ileri teknoloji kültürlerindeki gibi hızlı ve üstünkörü okuyarak olsun, yazı hiçbir zaman sözlü nitelikten bağını koparamaz... Sözlü anlatım, yazısız da var olur. Dolayısıyla her sözlü dil yazılı değildir. Ancak yazı, sözlü anlatım olmaksızın hiçbir zaman var olamaz (Ong 2014: 20). Goody de yazının önemini şu sözlerle vurgular:

“Yazı, konuşma dilini korur, ayrıca kapsamlı toplumsal sonuçları olan dil-odaklı başka birçok süreci düzenler, standartlaştırır, yönlendirir, zenginleştirir ve yaratır. Bugün bildiğimiz anlamıyla insan toplumu, yazı olmadan varlığını sürdüremez. Modern dünyamızda dil öğrenmekten sonra en önemli beceri okuma-yazma öğrenmektir. Yazı, gösterdiği çarpıcı gelişim sayesinde, 5000 yılı çok az aşan bir zaman diliminde insanlık için, yansıttığı dil kadar vazgeçilmez hale gelmiştir” (Goody 2017: 84).

İlyada ve Odysseia metinleri yazılı şiir veya şiir parçalarından oluşmuştur. Çözümleyiciler bu metinlerin bütününe parçalara ayırıp, bunların nasıl bir araya geldiğini çözümlenmeye çalışmışlardır. Ancak çalışmaları kapsamında ele aldıkları şiirleri, sadece “yazılı metin” olarak düşünmeleri, başka teorik yaklaşımların oluşmasına zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılın başlarında “yazılı metin” merkezli yaklaşımda bulunan çözümleyicilerin yerini bütüncüler almıştır. Bütüncüler de İlyada ve Odysseia’daki metinleri tek bir kişinin yaratmış olabileceğine inanmışlardır. Bütüncülere göre bu metinlerin yapısı çok sağlam, kahramanları tutarlı, sanat değeri üstün yapıtlardır ve bu bütünü olsa olsa tek bir kişi yaratmıştır (Ong 2014: 33). Başlangıçtaki Homeros sorunu temel olarak bu şekilde tanımlanabilir.

Yazının icadından sonra yazılı geleneğin etkisiyle sözlü kültürün etkisini tamamen yitirmiş değildir. Bu iki gelenek de bir arada varlığını sürdürmüştür. Yazılı toplumlarda iletişim bir süre daha ağızdan ağıza gerçekleşmiştir. Bu durum 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar, yani Goody’nin ifadesiyle Avrupa’da neredeyse evrensel okur-yazarlık elde edilinceye kadar devam etmiştir (2017: 56). Fakat sözlü ve yazılı kültürün dualitesi, farklı sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Goody, bu sorunun ne olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Yazının genel anlamda toplum üzerindeki etkisi son derece çarpıcıdır, fakat yazılı tarihin büyük bir kısmı boyunca okuma ve yazma, halkın yalnızca küçük ve elit bir kısmının erişebileceği bir yeti olarak kalmıştır ve nüfusun büyük bir çoğunluğu, özellikle “literatür” bağlamında, yalnızca lecto-oral iletişime bağlıdır. Çoğu durumda bu iki gelenek bir arada bulunmuştur. Bu durum farklı türlerin analizinde bazı sorunlar teşkil eder, çünkü günümüzde, okuyazar literatürün (anlatısallık, yani romanda olduğu gibi hikâye anlatımı için gereken ardışıklık gibi) niteliklerini salt sözlü türler üzerine atfederek yorumlamaya yönelik bir yatkınlık vardır. Yazılı literatür asla yalnızca halihazırda varolanın yazıya geçirilmesinden ibaret değildir. Bir mit ya da hikâye yazıya dökülürken mutlaka değişime uğrar; böylece yeni bir grup tür içinde ve aynı zamanda eski türlerin modifikasyonları arasında bir mevziye yerleşir” (2017: 54).

Yazının ilk gereksinim duyulduğu ve kullanıldığı alan ekonomik alan olduğu için, bu alanda yazılan yazıların içerikleri genelde, imza, malın hüviyeti, mal listesi, mülkiyetin belirlenmesi, malın sınıflandırılması, hesap kaydı, mübadelenin kaydı vb. başlıklardan oluşuyordu. Yazının sonradan siyasal ve dini hayatta da kullanılmasıyla, ekonomik içeriğine ek olarak, dini ve siyasal içeriklerde eklenmiştir. Yazının icadı sonrası birçok yerde değişik varyantlarda yazı sistemleri oluşmuş ve gelişmiştir. Sözlü kültürde bellekte yer alan bilgiler, edebî mahsuller, mitler ve ritüeller yerini yazının kudretli hafızasına bırakmıştır. Mitler, destanlar, atasözleri, bilmece, ritüeller gibi sözlü kültür mahsulleri sadece üretildiği coğrafyada sınırlı kalmaz, kültürel belleği ve kimliği oluşturan bilgiler işlevini muhafaza ederek yayıldığı ve etkilediği diğer coğrafyalarda da yaşam alanı bularak hatırlanabilir ve sonraki nesillere ulaşabilirler. Böylece sözlü kültür belleğinde yer alan unsurlar yerini kutsal metinlere ve onların yorumlarını içeren yazılı kültüre devretmiştir.

Şairler, şiirlerini yaratmada o şiirin gerektirdiği şekli dikkate alırlar. Şairin kelime seçimini bir bakıma şiir ölçüsü koşullandırır. Şairi şiirdeki ölçüye uygun kelimeler seçmeye zorlar. Ancak genel varsayım, şiir ölçüsünün gerektirdiği kelime seçiminin şairin kendi zekâsından ve yeteneğinden kaynaklandığıdır. Yazının icadından ve özellikle matbaanın

icadından sonra toplumda şairlere karşı bazı endişeli yaklaşımlar oluşmuştur. Şairin kendisinin üretmediği, önceden hazırlanmış kaynakları kullanmış olması endişesi oluşmuştur. Sözlü kültürde bu endişe nispeten azdır.

Şairler şiirlerini kendilerine ait özgün olarak oluşturmak ve halkın önüne sunmak zorundadırlar. Önceki şiirlerden esinlenmek normal karşılanabilir. Klasik Çağ sonrası Latince şiir yazmak için kullanılan “standart deyiş” kltapçığı ortaya çıkmıştır. *Klasik Latin şairlerinin yapıtlarından derlenen, sıfatlar ve cümleciklerin dize ölçüsüne uygun uzun ve kısa heceleriyle bir bir belirtilen (...) ve şair olma heveslilerine hasır şiir malzemesi* sunan bu kitapçık 19. yüzyılın sonlarına kadar geniş bir sahada kaynak olarak kullanılmıştır (Ong 2014: 35). Böylelikle bazı şairlerin şiirlerini oluşturan öğeler önceki şairlerden alınmıştır (2014: 35).

Romantizm akımı ile şairlerin şiirlerinin özgün olduğu yönündeki iddiaları daha da artmıştır. Romantik akım döneminde *kusursuz şair, Tanrı gibi yoktan yaratandır; bir şair ne kadar iyiye, şiiri de o kadar beklenmediktir. Hazır malzemeyle yetinmek, ya acemilerin ya da ıslah olamayacak kadar basit şairlerin harcı sayılmıştır* (2014: 36).

Ong’un ifadesine göre M.Ö. 700-650 yıllarında yeni Yunan alfabesi ile yazılmış olan ve yüzyıllar boyunca şekil değiştirerek yeniden şekillenen Homeros destanlarının dili, o dönemde yaşayan halkın günlük yaşamında konuşmadığı, yalnız âşıkların ustalarından öğrenip kullandıkları farklı bir Yunanca’dır. *Çeşitli metinlerin üst üste birikmiş dilinden ziyade, nesilden nesile destan ozanlarının dize ölçüsünü tutturmak için koruyup ve/veya yeniden birleştirdikleri kalıplaşmış deyişlerin dilidir. Alfabeyle yazılan ilk uzun metinlerdir* (2014: 37).

Kulaktan kulağa, ağızdan ağıza dolaşan ritimle söylenen sözler, kalıplaşmış hazır deyişler belleği destekler ve hafızada daha kalıcı olurlar. Sözlü kültür ile aktarılan kalıplaşmış ritmik sözler, bazı yazılı kaynaklarda veya sözlüklerde de görülebilir. Fakat kalıplaşmış deyişlerden oluşmayan, sözlü kültürde sık sık kullanılmayan ve tekrarlanmayan hiçbir düşünce sürdürülebilir değildir. *Çünkü deyişler düşüncenin özüdür* (2014: 50).

Nesilden nesile aktarılan şiirler, masallar, deyişler, bilmece ve atasözleri gibi sözlü kültür ürünleri değişime dirençlidir. Kalıpların kullanıldığı halk arasında da bu değişimin direnci bilinmektedir. Ong’un çalışmasında bu konuya ilişkin yaşamış olduğu örnek, yazarın kendi şöyle aktarmıştır:

“Ben de birkaç yıl önce öyle bir dinleyici tepkisine maruz kaldım; beni dinleyen, çevresi okuryazarlarla sarılı olsa bile, henüz sözlü zihniyetini yitirmemiş, küçük yeğenim Cathy’ydi. Kendisine Üç Minik Domuz masalını anlatırken "minik domuz ofladı pufladı, ofladı pufladı, ofladı pufladı," dedim. Masalı bilen Cathy, kullandığım kalıba burun kıvırdı, çünkü kalıpları onun beklediği sırayla söylememiştim. Somurtup "minik domuz, ofladı pufladı, pufladı ofladı, ofladı pufladı," dedi. Halk ozanlarının yaptığı gibi ben de dinleyicinin gönlüne uymak için masalın alışılmış kalıbına göre söz sırasını değiştirdim” (2014: 85).

Sözlü biçimlenen düşünce geliştikçe hazır deyişlerin kullanımı da daha ince bir ustalık kazanır. Kalıplaşmış deyişler ve atasözleri ortaya çıkar. Bu, tüm sözlü kültürler için geçerlidir. Bunlar öylesine değişmez kalıplardır ki, halkın nazarında bir nevi değişmez kurallar niteliği

kazanmıştır. Hatta bazı atasözleri, deyimler gibi sözlü kültür unsurları eski kanunlar içerisinde bile yer alarak bu dönemlerde hakim/yargıç rolü bulunan kişiler, ilgili davaları adil bir şekilde karara bağlamak için gerekçelerinde atasözleri/deyimleri kullanmışlardır (2014: 51).

Sözlü ezberin sözlü sanat biçimlerindeki işlevi, araştırmacıların varsaydıklarından farklıdır. Önceleri araştırmacılar, sözlü kültür içerisinde metin ezberinin yönteminin tıpkı yazılı metin ezberi gibi kelime tekrarı yöntemiyle gerçekleştiğini düşünmüşlerdir. Yazı kültüründe kelime ezberi, metin üzerinden gerçekleşir ve ezberlemeye çalışan kişi gerektiğinde ezber metninin doğruluğunu yazılı metinden denetleyebilmektedir. Yazının icat edilmediği bir devirde, ezberlenen metnin doğruluğunun nasıl denetlenebileceği ile ilgili bir başvuru kaynağı bulunmamaktadır. Sadece ezberlenen metinler ancak iki veya daha fazla kişinin aynı anda aynı sözleri tekrarlamasıyla denetlenebilmektedir (2014: 75).

Yazının icadı ile bilginin muhafazası için yeni bir “muhafaza kabi” keşfedilmiş olur. Bu kap içerisinde yer alan bilgiler, her zaman erişime açıktır. İsteyen kişi istediği zaman artık bilgiye kolay erişim imkânını elde etmiştir. Fakat bu bilgiler kullanılmadığı zaman hiçbir işlevi haiz değildir. Kullanıldığı müddetçe işe yarayabilir ve faydalı olabilir. Yazılı kültüre kadar sözlü kültür mahsullerinin dilden dile aktarımı ile kültürün muhafaza edildiği söylenebilir. Yazıyla artık bu mahsuller koruma altına alınmıştır. Ancak, yazılı eski eserler incelemeye alındığında içeriğini oluşturan metinlerin sözlü kültür vasıtasıyla dilden dile taşınmış ve sonrasında yazılı olarak kayıt altına alınmış olabileceği unutulmamalıdır. Âşıklara ait cönklerde ve mecmualarda yer alan yazılı olarak kaydedilmiş bazı şiirlerin de bir müddet sözlü kültürde yolculuk yaparak sonrasında yazılı kültürde muhafaza altına alındığı söylenebilir. Bu durumda karşılaşılabilecek zorluk, metnin içerisindeki hangi ürünlerin sözlü kültüre ait olduğunu tespit edebilmektir. Goody, bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Folklor terimi genellikle yalnızca azınlığın okuyup yazabildiği ve geri kalanlarının, Tunç Çağı sonrası Avrupa ve Asya kültürlerinin köylü sınıfında sıklıkla görüldüğü gibi, okuryazar olmadığı, yani “okumamış” olduğu karmaşık kültürlerdeki sözlü faaliyetler için kullanılır. Bu faaliyetler, tümüyle sözlü olan kültürlerdeki etkinliklerle bazı paralel yönlere sahipse de, daima baskın olan eski yazılı eserlerin karakteristik özelliği, yazılı versiyonları yazılsa dahi, Kur’an ve İncil gibi tek tanrılı dinlerin metinlerinde olduğu gibi, kalpten öğrenilmeleri ve yalnızca söz yoluyla içselleştirilip üretilmeleridir. (...) Bu durumda meseleye ait zorluk, bu eserlerin hem sözlü olarak yaratılmış hem de sözlü olarak yeniden üretilmiş olup olmadıklarıdır” (2017: 54-5).

Milman Parry ve öğrencisi Albert Lord’un çalışmaları sözlü kültür içerisindeki hafızanın yapısını ve işlevini değerlendirme açısından çok önemli çalışmalardır. Parry’nin çalışması, Homeros şiirleri üzerinde yapılan bazı araştırmalara da referans olmuştur. Parry, İlyada ve Odysseia destanlarının her ne şekilde derlenmiş olursa olsun, gerçekte sözlü kültürün eseri olduğunu iddia etmiştir. Parry’nin çalışmasına göre, dize ölçüleri sabit olan ve sözlü kültür vasıtasıyla aktarıldığı anlaşılan İlyada ve Odysseia destanlarının her kelimesinin her mısraının birebir ezberlenerek aktarılmış olması mümkün değildir. Ong, Parry’nin bu çalışması ile ilgili sorduğu soruya yine Parry’nin çalışmasından alıntılanarak cevap vermektedir.

“Kelimesi kelimesine ezberlenmediği takdirde altı ölçülü binlerce dizeden oluşan biri uzun ikisi kısa heceli bir anlatıyı bir ozan nasıl söyleyebilir? Okuryazar birine "haydi söyle" dense, uzun, ölçülü dizeleri ancak kelimesi kelimesine ezberlediği metinlerden söyleyebilir (mi?). Kelimesi kelimesine ezberlemeden böyle bir yapıtın nasıl yaratılmış olabileceğinin temelleri (açıklanabilir mi)? Parry, altılı ölçünün tek tek kelime birimlerinden değil, altı ölçülü dizeye uyan kalıplardan, geleneksel malzemeyi işlemek için kullanılan kelime kümelerinden oluştuğunu gösterdi. Ozanın altılı ölçüye uyan cümleciklerden engin bir dağarcığı vardı. Ve bu dağarcığıyla, geleneksel malzemenin dışına çıkmadığı sürece, sonsuza dek ölçüsü şaşmayan dizeler üretebilirdi” (2014: 75-6).

Lord’a göre O’nun döneminde hayatta olan Güney Slav halk âşıklarının (Guslar) çoğu okuryazar değildir. Okuma yazma bilmek âşığın işiniz zorlaştırır. Çünkü *yazı, anlatımı denetleyen metin kavramını ozanın zihnine sokunca, metinle uzaktan yakından ilgisi olmayan, “söylenmiş şarkıların anısı”ndan ibaret olan sözlü sanat sürecini bozar* (1960: 17).

Âşıklar, şiir ve ritim ezberine yönelik kuvvetli hafızalara sahiptirler. Yugoslav âşıkların “on heceden oluşan on-yirmi dizeyi” bir kerede ezberleyebilmeleri sıradan ve kolay bir durumdur. Fakat Lord’un çalışmasına göre mısraları değişmeyen bu destanların âşıklarca ikinci bir kez aynı kelimelerle tekrarlanmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sebeple; *kalıplar ve konular değişirse de, dinleyici tepkisi, kendi ruh haleti veya o anki toplumsal ve ruhsal öğelerin etkisiyle aynı ozan bile şiirlerini her seferinde başka türlü sıralar, diker, "rapsodileştirir"* (1960: 17).

Bu güne kadar yapılan araştırmalarda sözlü kültür mahsullerinin kelimesi kelimesine ezberlenerek nesilden nesile aktarabilmenin mümkün olduğunu gösteren örnekler mevcuttur. Bununla birlikte sözün değiştiğine fakat ezginin değişmediğine yönelik çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri olan Joel Sherzer’e ait olan çalışma, Ong’un çalışmasında şu şekilde özetlenir:

“Panama kıyısı açıklarında yaşayan Kuna halkının bazı dini ayinlerini buna örnek verir. Sherzer 1970 yılında genç kızlar buluş çağına eriştiğinde gerçekleştirilen büyü töreninde söylenen dua sözlerini başka bir törende tekrar edilmek üzere öğretişini kaydetmiştir. 1979 yılında Sherzer dua kalıplarının kayıtlarıyla Kunalara geri dönmüş, aynı kişinin kaydetmiş olduğu duayı sırf kelimesi kelimesine değil, aynı ses birimiyle tekrar edildiğini ortaya koymuştur” (2014: 80).

Sözlü kültürde sözün aktarımı değişime maruz kalabilir. Konuşmacılar, dinleyicilere sözü aktarırken farklı ortamlarda farklı ifadelerde bulunabilirler. “Bağlam” merkezli yaklaşımlar, araştırmalarına bu yönlü yaklaşımlarla şekil verirler. İfadeleri sadece metinsel ifadeler olarak değerlendirmezler. Sözün söylendiği fiziki koşulları da dikkate alırlar. Ong’a göre *büyük bir kitleye hitap ederken, fiziki koşullardan ötürü, fazladan söz söyleme ve tekrar etme eğilimine, yüz yüze konuşmadakinden daha sık rastlanır* (2014: 56). Kitlelere hitap eden konuşmacılar, bir yandan konuşmalarını gerçekleştirirlerken diğer yandan söyleyecekleri sözleri düşünürler. Hitabet sırasında konuşmacı hitabetini sürdürme ihtiyacı duyarsa bu durum onun sözlerini tekrar etmeye teşvik eder. Bu esnada ne söyleyeceğini bilemediği durumla karşılaşabilir. Kısa bir duraklama ile karşı karşıya kalabilir. Fakat bu durumda

susarak ne diyeceğini düşünmek yerine, ustalikle söylediği sözü tekrar eder ve bu sırada ne söyleyeceğini düşünür.

“Sözlü kültür akıcılığı, bir çırpıda bol dil dökmeyi özendirir. Hitabet ustaları, buna “bereket” anlamına gelen “copia” demişlerdir. Hitabet sanatını yazı sanatına dönüştürdüklerinde bile, farkında olmadan bereketli söz söylemeyi özendirmeye devam etmişlerdir. Ortaçağ’dan Rönesans devrine dek ilk metinler, bugünkü değer ölçülerimize göre gereğinden fazla kelimeyle “şişirilmiş”tir. Batı kültüründe bu copia meraki, sözlü kalıntıların ağır bastığı sürece korunmuş ve aşağı yukarı Romantizm akımına, hatta sonrasına dek süregelmiştir” (2014: 57).

Goody’e göre sözlü kültürler kendi tarzlarında özgün ürünler ortaya koymaya muktedirdir. Anlatının özgün olmasının sebebi dinleyicilerle kurulan etkileşimdir. Anlatıcılar, dinleyicilerden heyecan duygularını yansıtan tepki almak isterler. Mümkün olduğunca dinleyicileri etkilemek ve onlar üzerinde duygu tesiri bırakmak isterler. Bu nedenle anlatılarını yeni bir ortamda yeni bir hikâyeye eklemeleri mümkündür. *Anlatının özgünlüğü, yeni öykü uydurmaya değil, anlatım süresince dinleyiciyle kurulan etkileşimin niteliğine bağlıdır.* Böylelikle anlatıcıların farklı/yeni bir ortamda daha farklı/yeni bir giriş yapabileceklerini ve böylelikle *eski öyküye yeni unsurlar da katabileceklerini vurgulayan Goody (2017: 29-30), sözlü kültürün yazıya aktarım sürecinde değişikliğe uğrama sebeplerinden birini de şu sözlerle öne sürer:*

“Sözlü kültürlerde yazarın kim olduğunun tamamen unutulduğu söylenemez, ancak genellikle çok az öneme sahiptir. Bazen şarkılarda ve nadiren destanlarda yazarın kim olduğu bellidir, fakat mitlerde ve halk edebiyatında yazar anonimdir. Elbette bu durum, bu türlerin fikri mülkiyet haklarına tabi olmadığı anlamına gelmez. Şarkılar belirli kabilelerle, sözlü anlatılar spesifik topluluklarla özdeşleştirilebilir. Fakat çoğunlukla, bireysel yazarların izi sürülmez. Öte yandan yazarın yokluğu, kolektif bir yaratım süreci olduğuna işaret etmez. Her sözlü anlatıcı kendi çeşitlemesini ortaya koyar; bu çeşitlemelerden bazıları sonraki anlatıcılar tarafından bir model olarak alınacaktır. Böylece iç içe geçmiş bir zincir halinde, bireyler tarafından fakat anonim olarak ortaya koyulan ve geride kalan orijinal nüshaya bakılmadan türetilen çeşitlemelerle birlikte, eser üzerinde değişim boy gösterir. Vedalar ve Homer örneklerinde gördüğümüz gibi, sözlü aktarımın bir orijinale dayandırılması salt olarak, okuryazar toplumlardaki yazıyla ve sözlü anlatımlarla birlikte mümkün olabilir. Bunun bir nedeni yazının sözlü hafızaya yeni bir boyut kazandırmasıdır; başka bir nedeniye, “doğru” çeşitlemenin kaynak gösterilmesinin ancak böyle bir mahalde mümkün olabilmesidir. Sonuç itibarıyla, bahsi geçen erken dönem okuryazar toplumlarda hafıza yetilerinin ve hafıza kuvvetlendirici araçların esaslı bir gelişim kaydettiğini görürüz; bu hafıza destek biçimleri büyük ölçüde yazıyla, yani “gözle görülebilir konuşma”yla ilişkilidir. Yeni baştan üretim tümüyle sözlü olan kültürlerde tıpatıp aynı şeyi elde etme çabasını büyük ölçüde yerinden etmiştir” (2017: 59).

Atasözleri ve bilmeceler, bilgi toplayan ve bunları depolayarak sonraki nesillere aktarımını kolaylaştıran sözlü kültür mahsulleridir. “Taşlama” da bu mahsullerden biridir ve gerçek bir söz kavgası değil, bir sanat biçimidir. Bu sanat biçimleri sözlü kültürün etkisiyle

dünyanın hemen her yerinde görülebilir. Örneğin ABD'ye Karayiplerden göç ederek yerleşmiş siyahî gençlerin birbirilerine dil uzatma yarışına *bugün dozens, joining, sounding vb.* isimler verilmiştir (Ong 2014: 60).

Yazılı kültürde bir toplum, sözlü kültür mahsullerinden halk hikâyeleri gibi bazı türleri, sözlü kültür boyunca çok fazla değişime uğramadan miras alabilir. Diğer taraftan efsane, destan ve benzeri diğer türlerin büyük bir dönüşüme uğramaları mümkündür (Goody 2017: 56).

“Her şeyden önce, uzun ritüellerin birebir tekrarının, özellikle de uzun zaman aralıklarının ardından icra ediliyorlarsa, zaman içinde korunması tüm çabalara rağmen zordur. Değişim yavaşça içeri süzülür çünkü insanlar ellerinden geleni yapsa bile hafıza kusursuz değildir. Bu süreç ritüele eşlik eden ifadeler söz konusu olduğunda, bilhassa “mit” olarak söz ettiğimiz uzun sözlü anlatılarda daha da belirgindir. Bu anlatıları, başlı başına zahmetli ve zor bir görevi yerine getirerek kalem ve kâğıtla kayıt altına alan antropologlar, çoğu zaman sabit bir versiyonu kaydettiklerini düşünürler, keza yerel halk da tüm çeşitlemelerin “aynı” olduğunu söyler. Dolayısıyla insanların hatırlamak için yazılı bir kitaba itimat ettikleri, görünüşe bakılırsa zayıf halkalı okuryazar toplumlarla mukayese edildiğinde, sözlü toplumlarda hafızanın oynadığı role istinaden tartışılması gereken önemli meseleler söz konusudur” (2017: 82).

Goody tümüyle sözlü olan biçimlerin yazılı kültürlerin etkisiyle değişmesinin bir örneği olarak, son versiyonlarından biri Elias Lönnrot tarafından 1849'da yayımlanmış olan *Fin ulusal destanı Kalevala*'yı örnek gösterir. Lönnrot, anonim şiirler olarak kayıtlara geçen halk şiirlerini sistematik olarak derlemiş, bir halk destanı oluşturmak üzere bir araya getirilebileceklerini ileri sürmüş ve böylelikle destan oluşturulabileceğini göstermiştir (2017: 58).

Buna örnek olarak “Kosova Efsanesi” verilebilir. 1389 yılında meydana gelen Birinci Kosova Savaşı üzerine kurulu efsanenin oluşum süreci son şeklini 19. Yüzyılın ilk yarısında Vuk Stefanović Karadžić tarafından gerçekleştirilen Sırp halk şiirlerini derleme çalışmasında aldığı söylenebilir. Savaştan hemen sonra başlayan efsane kaynaklarının 400 yılı aşkın bir süre boyunca sözlü ve yazılı çeşitli versiyonlarına rastlamak mümkündür. Efsanenin bu oluşum sürecine yazılı kaynakların yanı sıra Sırp halk anlatıları, şiirleri, şarkıları, ninnileri, masalları, âşıkları (guslar) ve hatta dînî sözlü kültür unsuru olarak değerlendirilebilen Ortodoks kilisesi papaz/rahip/rahibe vaazları da katkıda bulunmuştur (Uğurlu 2010).

Lord'a göre standart kalıplarla aktarılan şiirler, destanlar uzun süre dinleyerek öğrenilir ve öğrenildikten sonra aktarılır. Bu sebeple şiir içerisindeki metin kalıpları ve konuları da değişebilir. Aynı türkünün, şarkının, destanın veya şiirin “bitiştirilişi” âşıktan âşığa değişebilir. *Hatta belirli söz kalıpları, eklemeyi/ziyadeyi/değişikliği yapan şairin kim olduğuna yönelik ipucu verebilir. Edebi eserlerdeki bütün bu malzemelerin konuları, kalıpları ve kullanım biçimleri belli bir geleneğin malıdır. Özgünlük, yaratılan yeni malzemedeki değil, geleneksel malzemeleri her ayrı ortama uydurabilmekte ve dinleyici topluluğunu derinden etkileyebilmektedir* (1960: 20-90).

Âşıklar çok güçlü hafızalara sahip olabilir ve uzun destanları bile ezberleyebilirler. Lord'a göre bazı âşıkların farklı ezber yöntemleri vardır. Âşıklar öğrendikleri şiiri dinleyici kitleye aktarmadan önce çoğu zaman bir veya iki gün beklerler. Metin veya metinsel çerçeveye ilgilenecek ve ezberlemek istediği metni tekrar etmek yerine—ki bu hafızanın gücünü azaltır—konu ve kalıpları içselleştirerek metinle yakınlık kurmaya çalışır. Dinlemiş olduğu metni kendi diline aktarmak için düşünür *Şarkıyı anımsayıp tekrar söylerken ozan şarkının dize ölçüsünü öbür ozanın anlatı biçiminden okuryazar kültürü anlamında ezberlemiş olamaz; çünkü dinlemiş olduğu şarkıyı kendi diline aktarmak için derin derin düşünürken şarkının ilk şekli bir daha geri gelmemek üzere yok olur* (1960: 20-90).

Âşıklar, ezberledikleri destanları aradan yillar geçse bile aynı şekilde, hiç değişmeden tekrarladıklarına inanırlar. Fakat Lord'un araştırmasına göre bu durum aslında böyle değildir. Âşıkların ezberledikleri şiirler/destanlar yıllar sonra aynı âşığın ezberinde farklılaşır. Şiirin konusu ve içeriği değişmemiştir ama kelimesi kelimesine aynı değildir. Lord bu durumu şiirin yıllar sonra bir “benzer” olarak hafızada kaldığını ifade eder (1960: 27).

Yazılı kültürün ortaya çıkışına yönelik sözlü kültür temsilcilerinin muhafazakar yaklaşımları söz konusudur. Her ne kadar ortaya çıkan bu yeni kültürün enstrümanlarına hayranlık duysalar da kendi kültürlerini kaybetme korkusuyla veya başka diğer nedenlerle – belki de kendilerine gösterilen saygı ve değer azalması korkusuyla– yazılı kültüre karşı bir tutum içerisinde olmuşlardır. Lord, bu durumun özellikle âşık tarzı geleneğin yaşandığı Yugoslavya sahasında yaşandığını ifade eder (1960: 28).

Goody'e göre *hem yazarlık hem de hitap edilen kitle bakımından, sözlü ve yazılı literatürler arasında bariz farklar bulunur* (2017: 56). Ong bunun sebeplerinden birinin sözlü kültür vasıtasıyla aktarılan metinlerin *her türlü ezber ve toplumsal baskının dolaysız buyruğu altında* olmasına bağlar:

“Bunlar, dinleyicinin arzu ettiği veya sabırla dinleyebileceği öyküleri, destanları vb. anlatır. Bir kitap gözden düştü mü basımı durdurulur, ama piyasada binlerce nüshası kalabilir. Soy dökümün dinleyici pazarı tükenince, soy dökümünün kendi de yok olur. Kazanan soyun dökümü çoğu kez daha uzun ömürlüdür (ve yaşadıkça daha da güzelleştirilir); kaybeden soyunkiyse tarihten silinir (ya da sil baştan düzenlenir). Canlı dinleyiciyle iletişim, sözel kalıcılığın veya geçiciliğin kaderini belirleyebilir; dinleyicinin beklentileri, konu ve kalıpların değişmemesini sağlayabilir” (2014: 85).

Konuşmacılar, dinleyiciler ile sözlü iletişimlerinde sırasında bedensel hareketleriyle konuşmalarını şekillendirirler. Söz ve beden dili aynı anda hareket ederek konuşmacının bütünü oluşturur. Konuşmacının ağzından çıkan kelimeler hiçbir zaman yazılı metinler *gibi sadece sözel bağlam içinde var olmakla kalmaz. Söylenen söz, her zaman insan gövdesini harekete geçiren ve varolan durumunu değiştiren bir olaydır* (2014: 86).

Kültür, Sözlü Kültür-Yazılı Kültür veya Sözlü-Yazılı-Elektronik Kültür üzerinde yapılan araştırmalarda kesin çizgilerle birbirinden ayıramasa da, sözün kullanıldığı kültür ortamı ile yazının ve matbaanın kullanılması dönemleri ve son olarak elektronik kültür ortamının oluşması ile birbirinden farklı kültür ortamlarının meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Yağcı, sözlü kültürü sıvı halde bulunan maddeye, yazılı kültürü katı haldeki maddeye ve elektronik kültürü de maddenin gaz haline benzetir ve “sözlü kültür de sıvı halde bulunan söz, yazılı kültürle birlikte katı hale geçmiş ve elektronik devrim sözü buharlaştırmıştır” sözleriyle örneklendirir (Yağcı 2005).

Yazının en önemli işlevi sesleri okunabilir kılmaktır. Böylelikle sesler kaydedilebilir ve aktarılabilir. Böylelikle yaşayan nesil, kendilerinden sonra gelecek olanlara tavsiye, uyarı ve önerilerde bulunabilirler. Kendi gelenek ve kültürlerini, neyi sevip sevmediklerini, neden korktuklarını, nasıl yaşadıklarını, iyi ve kötü bütün tecrübelerini torunlarına ve hatta torunlarının torunlarına aktarabileceklerdir. Dolayısıyla yazı ile birlikte insanların düşünme ve anlatım biçimleri değişmeye başlamıştır. *Bireysel belleğin ve sözlü iletişim alanının da ötesinde toplumsal/kültürel bellek oluşmaya başlamıştır* (Yağcı 2005).

Sözlü kültürde sözün aktarımı bellek ve sözün tekrarı yöntemine dayanır. Çünkü yazılı kayıt imkânından olmadığı dönemde sözlü kültürde bilginin kaybolmaması için belleğe yapılan kaydın sürekli tekrarı ve bunu geliştirmeye yönelik biçimlerin oluşturulması gerekir. Elde edilen belleğe yerleşen bilginin diğer kuşaklara aktarılması için, sözün kalıplaştırması ve tekrarı gerekir. Bu amaçla belleği güçlendiren çeşitli kalıplar oluşturulur. Böylelikle ritim, atasözleri, deyimler, deyişler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu kalıplar çözümleme ve eleştiri tekniklerine kapalıdır. Tekrara dayalı anlatılar dirençlidir ve kolay kolay değiştirilemezler (Ong 2014: 53).

Ong’a göre sözlü kültür sadece insanoğlunun birbirileri arasındaki etkileşimi sağlayan bir araç olarak görülmemelidir. Çünkü sözlü kültür aslında bilginin kendisidir (Ong 2014: 53). Bu açıdan sözlü kültür yazılı kültürün işlevsel açıdan benzeridir. Yazılı kültür ortaya çıkmadan önceki öncülüdür. Sözlü kültürde bilgi bellektedir. Başka herhangi bir muhafaza mekânı yoktur. Bu sebeple bilginin doğruluğunu denetleyebilecek veya kontrol edebilecek bir yöntem bulunmamaktadır. Yazılı kültürde ise bilgi yazılı olarak kayıtlarda muhafaza edilir. Gerekliğinde belleğe yerleştirilen sözler, yazılı metinlerden denetlenebilir (Goody 2001: 37).

Halk ozanlarının hafızaları ve ezberleri, oldukça güçlüdür. Ancak onların ezberleri metin ezberine benzemez. Âşık tek bir kez dinlediği şiiri aktarmadan önce çoğu kez bir iki gün bekler. Aslında bu bekleyiş, ezberlenen metinlerin hafızadaki yerini güçlendirmez, aksine metnin tekrarı ertelenirse, hafızanın gücü azalır. Böylelikle ezberden tekrar zorlaşır. Goody ve Ong’a göre âşıklar, ezberlenen metin ya da metinsel bir çerçeveye ilgilenmezler. Dinlemiş oldukları şiirin kendi hafızalarındaki konu ve kalıp dağarcığına sinmesi, şiirle yakınlık kurması ve âşığın bunu içselleştirmesi için zaman gereklidir. Sonrasında ezberlerinde olan ve dinleyicilere aktardıkları şiir, kendilerine aktarılmış olandan farklı bir hale gelir. Şiirin ilk dinledikleri versiyonu ise artık hafızalarında yoktur (Goody 2001: 37; Ong 2014: 77-79).

Lord’un araştırma sonuçlarından birinde ilgi çekici bir detay vardır. Buna göre Balkan âşıkları, belleklerindeki metinleri aradan yıllar geçse bile aynı şekilde, değişmeden, kelimesi kelimesine tekrar edebildiklerini iddia etmişlerdir. Fakat araştırma neticesinde âşıkların bu iddialarının doğru olmadığı neticesine varılmıştır (Ong 2003: 78). Goody de çalışmasında Kuzey Gana’daki LoDagaalılar’ın Bagre destanını örnek göstererek Lord’un iddialarını destekler. O’na göre Bagre destanı, aynı adı taşıyan tören esnasında icra edilen bir eserdir. Törendeki anlatıcılar, icraları esnasında eserin içeriğine bir takım yenilikler/eklemeler getirme

eğilimindedirler. Bu sebeple tören esnasında eserin içeriği sürekli değişir ve bu değişiklikler açıkça belirir. Hatta 1951'deki Bagre'nin 1970'de değişmiş olduğu ve bazı temel unsurlarının bile kaybolduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple sözlü kültür mahsullerinin içerisinde yer alan destanların, bir yazarın eseri olarak görülmesi ve araştırılması mümkün değildir.

Sözlü kültürün hâkim olduğu dönemlerde ortaya çıkan mahsullerin, sonrasında değişeceği veya öncesinde değişmiş olabileceği düşünülmez. Önceki kayıtlarla aynı olduğu kabul edilir. Zaten bunu doğrulayacak (yazı gibi) herhangi bir kontrol mekanizması/aracı yoktur. Anlatıcılar da belleklerdeki metinlerin aynı kaldığının veya değişmiş olduğunun farkında değildirler ve bunu önemsemezler. (Goody 2001: 37-9).

Sözlü kültür mahsullerinin değişmeden aktarıldığını iddia eden çalışmalar da mevcuttur. Ong'un çalışmasında, Joel Sherzer'in Panama kıyısı açıklarında yaşayan Kuna'lılar üzerinde gerçekleştirdiği incelemelerde Kuna halkına ait bazı dini ayinlerde 1970 yılında kaydedilen dini içerikli dua metinlerinin 1979 yılında aynı kişi tarafından değişmeden ve hatta aynı ezgisiyle tekrar edildiğine tanık olduğunu aktarır (Ong 2014: 81).

Etkileşimler Neticesinde Ortaya Çıkan Bazı Aruzlu Şiir Meseleleri

Uzun süre birlikte Türk Edebiyatı geleneği içerisinde varlıklarını sürdürmüş olan Âşık Tarzı ve Divan Edebiyatı geleneklerinin her ikisinde de yer alan aruzlu şiirler ile ilgili Sözlü/Yazılı kültür bağlamında ortaya çıkan çalışmamız kapsamında tespit edilen meselelerden bazıları şöyledir:

1. Bazı araştırmalarda kimi aruzlu şiirlerin ısrarla aruzla yazılmadığı, bu şiirlerin aslında hece ölçüsüyle yazıldığı ve sonrasında imâle, zihaf ve ulamalarla aruzlu hale getirilmiş olduğuna dair kanaatlerin bulunduğu ifade edilmektedir (Özarslan 1996: 280). Aruz kuralları şiirlerin aruzlu olup olmadığı tespitinde en önemli unsur olarak araştırmacıların karşısına çıkar. Bazı şiirlerde bu kurallar çok az sayıda kullanıldığı için şiirin "aruzlu şiir" olarak kolaylıkla tespit edilmesi mümkündür. Fakat bazı şiirlerde çok sayıda aruz kuralı kullanılması sebebiyle şiirin aruzlu/heceli olması ile ilgili araştırmacılar arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple araştırmacılar, kendi yaklaşımlarına göre şiirlerin aruzlu/heceli olduğu yönünde görüşlerini bildirirler. Dolayısıyla "şiirlerin aruzlu olup olmadığı, aruzlu ise hangi aruz kurallarının ne ölçüde kullanılarak hangi kalıpla yazıldığı" sonucuna ulaşırken, araştırmacıların değerlendirmesi gereken bir diğer problem de, şairlerin şiirlerinde mevcut olan aruz kurallarının niceliği/niteliği hususudur. Bu sebeple incelenen bir şiirde mevcut aruz kurallarının sayısı ve sıklığı tespit edilmeli, bu çerçevede şiirin aruzlu olup olmadığı değerlendirilmelidir. Tüm bu değerlendirmeler yapılırken şiirin sözlü/yazılı kültürde kayıt altına alınıp alınmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

2. Aruz vezni ile yazılan şiirlerin her birinin belirli bir aruz kalıbıyla yazılması gerekmektedir. Kalıba uygun şekilde yazılmayan şiirler zaten aruzlu şiir kategorisinde yer almaz. Âşıklar, aruzlu şiirlerini belirli aruz kurallarına ve kalıplarına göre yazmış olsalar da, yazdıkları şiirlerin hangi kalıpla yazıldığını açıkça belirtmemişlerdir. Bu sebeple çalışmalarda ele alınan şiirlerin hangi kalıpla yazıldığını tespit etmek araştırmacının "kabiliyetine" kalmıştır.

Araştırmacıların şiir kalıbının tespitine yönelik yaptığı çalışmalarda bazı şiirleri farklı tür/şekil içerisinde tasnif edebilmektedirler. Âşık tarzı aruzlu şiirlerin vezin tespitinde, divan edebiyatı şairlerinin mahsullerine nispeten hata yapılma olasılığı daha azdır. Bunun nedeni, âşık tarzı aruzlu şiirlerde kullanılan aruz kalıplarının, tef'ilelerin, bahir ve dairelerin tür ve sayısının, divan edebiyatında kullanılanlara oranla daha az olmasıdır. Divan edebiyatında yer alan aruzlu şiirler ile âşık tarzı aruzlu şiirlerin ait olduğu daire ve bahirler karşılaştırıldığında Divan edebiyatındaki daire sayısının 4, bahir sayısının 14; âşık edebiyatında kullanılan daire sayısının 2, bahir sayısının 4 olduğu tespit edilmiştir. Bunun bir sebebi de, yazılı kültür geleneğinin sözlü kültür geleneğine nazaran hafıza/kayıt altına almadaki üstünlüğüdür.

3. Hecelerin açık-kapalı durumlarına göre tespit edilen aruzlu şiirlerin orijinal metninin günümüz Türkçesine transkripsiyonu söz konusu olduğunda şiirin vezninin aruzlu/heceli olup olmadığını etkileyebileceği gibi aruzlu şiirlerde uygulanan kuralların niceliğini etkilemesi mümkündür. Sözlü kültür geleneğinde bir süre yol alan ve sonrasında yazı ile kayıt altına alınan şiirlerin imlâ ve yazım yanlışlarına maruz kalabilmeleri olasıdır. Kayıt altına alınma sürecinde veya metnin transkripsiyonu sırasında yapılan yazım hataları, şiirin vezin tespitini zorlaştırmakta veya araştırmacılar arasında farklı vezin tespitlerine yol açmaktadır (Uğurlu 2018).

Sonuç

Ozan-baksı ve tekke-tasavvuf edebiyatı geleneklerinin âşık tarzı şiir geleneğinin öncüleri olarak heceli mahsuller verdiği süreç içerisinde divan edebiyatı geleneğinin arzulu mahsulleri, Türk edebiyatını birlikte zenginleştirmişlerdir. 16. yüzyılın son yarısında, özellikle Gevherî ve Âşık Ömer'den sonra, Türk edebiyatının içerisindeki halk edebiyatı unsurları giderek zayıflamış ve divan edebiyatı mahsullerinde artış görülmüştür. Osmanlı Devleti coğrafyasında yetişen bazı âşıklar, divan şairlerinden geri kalmamak için, aruz veznini ve gazel, murabba, müseddes, müstezad gibi bazı divan edebiyatı nazım şekillerini kullanmaya başlamışlardır. Bu âşıklar, şiirlerinde yabancı terkip ve kelimelere, divan edebiyatına mahsus mefhumlara manzumelerinde giderek daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Böylelikle divan şairlerinden geri kalmadıklarını ispatlamaya çalışmışlardır. Türk edebiyatının bu yapısı 19. Yüzyıla kadar sürmüştür.

Bu süreçte âşık tarzı ve divan edebiyatı temsilcilerinin birbirileri ile etkileşimleri sözlü/yazılı kültür bağlamında sürmüştür.

Yazılı kültüre kadar sözlü kültür mahsulleri dilden dile aktararak muhafaza edilmiştir. Yazıyla artık bu mahsuller tamamen koruma altına alınmış olsa da, bu yazılı mahsullerin sözlü kültür vasıtasıyla dilden dile taşınmış ve sonrasında yazılı olarak kayıt altına alınmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Âşıklara ait cönklerde ve mecmualarda yer alan yazılı olarak kaydedilmiş bazı şiirler muhtemelen bir müddet sözlü kültürde yolculuk yaparak sonrasında yazılı kültürde muhafaza altına alınmıştır.

Sözlü kültür, ortaya çıkan zorunluluk ve ihtiyaç sebebiyle çeşitli aşamalardan geçerek yerini yazılı kültüre bırakmıştır. Yazının icadından sonra yazılı geleneğin etkisiyle sözlü kültürün etkisi tamamen ortadan kaybolmuş değildir. Her iki gelenek, uzun bir süre bir arada varlığını sürdürmüştür. Âşıklar ve divan edebiyatı şairleri de bu yapıdan etkilenmişlerdir. Bu

etkileşim neticesinde kimi zaman âşık tarzı gelenek mensupları divan şairlerinin sahasına, divan şairleri de âşık tarzı geleneğin sahasına girerek eserler ortaya koymuşlardır. Her iki gelenek mensuplarının birbirilerinden etkilenecek şekilde ortaya eserlerin sözlü/yazılı kültür geçiş sürecinde oluşması, bu eserlerin tematik ve biçimsel şekline yön veren unsurlardan biridir.

Uzun süre birlikte Türk Edebiyatı geleneği içerisinde varlıklarını sürdürmüş olan Âşık Tarzı ve Divan Edebiyatı geleneklerinin her ikisinde de yer alan aruzlu şiirler ile ilgili Sözlü/Yazılı kültür bağlamında bazı meseleler ortaya çıkmıştır. Çalışmamız kapsamında tespit edilen bu meseleler özetle şöyledir:

1. Aruz kuralları şiirlerin aruzlu olup olmadığı tespitinde en önemli unsurdur. Araştırmacılar şiirlerde kullanılan aruz kurallarının niteliğine/niceliğine göre şiirlerin aruzlu/heceli olduğu yönünde görüşlerini bildirirler. İncelenen bir şiirde mevcut aruz kurallarının sayısı ve sıklığı tespit edilir ve bu kapsamda şiirin aruzlu olup olmadığı değerlendirilir. Tüm bu değerlendirmeler yapılırken şiirin sözlü/yazılı kültürde kayıt altına alınıp alınmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü sözlü kültürde bir süre yer alan ve sonrasında yazılı kültürde kayıt altına alınan şiirlerin öncesinde (imla/yazım yanlışları gibi) bazı değişimlere maruz kalabileceği dikkate alınmalıdır. Bu durum, incelenen şiirlerde kullanılan aruz kurallarının niteliğine/niceliğine etki edebilmektedir. Araştırmacıların inceledikleri aruzlu şiirlerin bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Âşık tarzı aruzlu şiirlerin vezin tespitinde, divan edebiyatı şairlerinin aruzlu şiirlerine nazaran hata yapılma olasılığı daha azdır. Bunun nedeni, âşık tarzı aruzlu şiirlerde kullanılan aruz kalıplarının, tef'ilelerin, bahir ve dairelerin tür ve sayısının, divan edebiyatında kullanılanlara oranla daha az olmasıdır. Bu durumun sebeplerinden biri de, yazılı kültür geleneğinin sözlü kültür geleneğine nazaran hafıza/kayıt altına almadaki üstünlüğüdür.

3. Şiirlerin kayıt altına alınma sürecinde veya metnin transkripsiyonu sırasında yapılan yazım hataları, şiirin vezin tespitini zorlaştırmakta veya araştırmacılar arasında farklı vezin tespitlerine yol açmaktadır. Bu duruma neden olan etkenlerden biri de, sözlü kültür geleneğinde bir süre yer alan ve sonrasında yazı ile kayıt altına alınan şiirlerin imlâ ve yazım yanlışlarına maruz kalmalarıdır.

Şiirlerini topluluk önünde sözle icra eden ve bu icraları bir süre sözlü kültür ortamında seyahat ettikten sonra yazılı kültür ortamında muhafazaya alınan âşıkların arzulu şiirleri ile ilgili bazı meselelerin ortaya çıkmasında, sözlü ve yazılı kültür ortamları arasındaki geçiş süreçleri, bağlam unsuru olarak dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- AKÜN, Ömer Faruk (2014). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İsam Yayınları.
- ASSMAN, Jan (2001). *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CANÇELİK, Ali (2013). “Divan Şiiri: Osmanlı Klasik Musikisi İlişkisi ve 18. Yüzyıl Divan Şiirinden Örnekler”. *Türkiyat Mecmuası* (23): 19-36.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2017). *Elektronik Kültür Ortamında Âşık Tarzı Şiir Geleneği Bağlamında Çukurova Âşıkları Üzerine Tespiller*, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ÇUKUROVA/sempozyum/semp—3/cobanoglu.php>. [18.03.2018].
- FISCHER, Steven Roger (1999). *Dilin Tarihi*. (Çev. Muhtesim Güvenç). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GOODY, Jack (2017). *Mit, Ritüel ve Söz*. (Çev. Damla Sezgi). İstanbul: Küre Yayınları.
- LORD, Albert B. (1960). *The Singer Of Tales*. Cambridge: Harvard University Press.
- ONG, Walter J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. (Çev. Sema Postacıoğlu BANON). İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZARSLAN, Metin (1996). “Türk Halk Şiirinde Aruzlu Türler Üzerine Bazı Tespitler”. *Folkloristik, Umay Günay Armağanı*. Ankara: Feryal Yay.: 279-287.
- UĞURLU, Mesut (2010). *Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Efsanesinin Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- UĞURLU, Mesut (2018). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzlu Şiirler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. (Danışman: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAĞCI, Murat (2015). *Yazılı Kültürün Düşüşü: Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre ve Elektronik Kültüre Geçiş Süreçlerinde Düşünsel ve Toplumsal Değişimler*. Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Doç. Dr. Tayfun Atay). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkbilim (Etnoloji) Anabilim Dalı.